

Mesto a jeho verejný priestor

M. Marcelli: Town and its Public Space. Život. Prostr., Vol. 35, No. 4, 188 – 190, 2001.

In actual philosophical conceptions public space is often characterized as a place, where the linkage of state and society is realized and where civil society is formed. It is stated that in the societies of nowadays appears the crisis of this space that has negative influence on formation of the whole society and its value orientation. The article examines the aspect of this problem, which is directly connected with urban space. "Agoras" and parks give way to space demands of business activities. The decrease of public spaces interferes with the process of formation of public awareness.

Moderné demokratické spoločnosti každému poskytujú právne a materiálne príležitosti na vytvorenie sféry súkromného života. Je to sféra, ktorá je pod kontrolou jednotlivca, utvára sa podľa jeho vlastného projektu, k vonkajším vplyvom sa otvára len podľa jeho slobodných rozhodnutí a je právne zabezpečená proti násilnému vniknutiu zvonka.

Zároveň v tých istých spoločnostiach existujú sféry, ktoré sú pod kontrolou inštitúcií. Tam sa jednotlivec musí podriaďovať predpisom a kódom, ktoré určujú, kam môže vstúpiť, aké miesto môže zaujať a ako sa tam má správať. Strážené vchody do inštitúcií a predpísané trasy, po ktorých sa pohybujú tí, čo tam patria, názorne ukazujú, že v tejto sfére vládnu pravidlá, ktorým sa jednotlivec musí podrobiť. Na rozdiel od sféry súkromného života, kde je "domácim pánom", sem buď patrí, a potom prijíma vonkajšie reglementácie, alebo nepatrí, a potom sa už sám jeho vstup do nej pokladá za nepovolené vniknutie.

Ako sa však ukazuje, moderné demokratické spoločnosti takúto dualitu medzi súkromným a inštitucionálnym nielen vytvárajú a právne zabezpečujú, ale aj narušajú a sponchýňujú. Dobré poznáme priame alebo nepriame formy, akými sa inštitúcie (predovšetkým štátne) pokúšajú vstúpiť do súkromného priestoru jednotlivcov, aby mohli o nich získavať informácie a ovplyvňovať ich konanie. Nemožno si myslieť, že proces demokratizácie štátu automaticky vedie k obmedzovaniu zásahov do sféry súkromného, skôr je pravda, že tieto zásahy sa zjemňujú a nadobúdajú čoraz variabilnejšie a nenápadnejšie, no tým účinnejšie podoby. To je jedna, bezpochyby negatívna forma prekonávania priehrad medzi súkromným a inštitucionálnym. Pozitívne stránky procesu demokratizácie netreba hľadať tam, kde sa

jednotlivcovi ponecháva právo uzavrieť sa v súkromnom priestore a vyhlásiť ho za svoje nedotknuteľné kráľovstvo, ale tam, kde sa objavuje potreba pristupovať k nemu ako k občanovi. Proces demokratizácie by nemal smerovať k vytvoreniu "spoločnosti súkromníkov", ale k tomu, aby sa z jednotlivca stal občan a zo spoločnosti občianska spoločnosť. S touto premenou je spojená požiadavka vytvoriť, udržiavať a rozvíjať verejný priestor. Práve v tomto verejnom priestore si jednotlivci osvojujú a potvrdzujú svoje sociálne role a môžu sa identifikovať so sociálnymi skupinami; práve v tomto priestore sa môže rozvinúť proces kritickej reflexie noriem, rozhodnutí a opatrení, ktorými spoločenský život usmerňujú inštitúcie; práve v tomto priestore sa formuluje verejný záujem a vzhľadom naň sa tu potom môžu legitimizovať (alebo sponchýňniť) účinky politickej moci; a práve v tomto priestore sa z individuálnych a skupinových postojov môže vytvárať verejnosť, spoločenstvo ľudí zangažovaných na veciach spoločných.

Je príznačné, že v súčasných diskusiách o spoločnosti, jej inštitúciách, politických štruktúrach a ich vzťahu k formovaniu občianskych postojov, sa do popredia dostáva pojem *verejný priestor*. Autori, ktorí sa týmto problémom zaoberajú (na prvom mieste treba uviesť J. Habermasa, 1989), veľmi často poukazujú na to, že v moderných spoločnostiach je verejný priestor vystavený zásahom zo strany štátu a súkromných spoločností, v dôsledku čoho upadá. Verejný priestor, ktorý sa dostal pod kontrolu, prestal byť sférou utvárania občianskych postojov, ale v čoraz širšej miere napomáha utváraniu konzumentských a diváckych postojov.

V nasledujúcich poznámkach sa chcem dotknúť len jedného aspektu tejto široko rozvetvenej problematiky,

a síce otázky verejného priestranstva v súčasných mestách. Chcel by som upozorniť na spoločenský a kultúrny význam, aký si napriek revolučnému rozvoju komunikačných technológií udržiavajú verejné priestranstvá. A predovšetkým by som chcel upozorniť na to, že trvalé zanedbávanie tohto významu vedie k úpadku verejného života so všetkými nevyhnutnými konzekvenciami.

V prvom rade pokladám za potrebné zbaviť sa predstavy, podľa ktorej revolúcia v komunikačných technológiách (vrátane šírenia internetu) znižuje dôležitosť kultúrnych a estetických kvalít prostredia, kde sa jednotlivci fyzicky nachádzajú. Je nesporné, že internet nám umožňuje navštevovať miesta, ktoré sú na druhom konci sveta i nadväzovať kontakty s ľuďmi, ktorých sme nikdy nevideli. Ako dobre vieme, ani to ešte nie je všetko, pretože tento vývin priniesol možnosť pohybovať sa vo virtuálnom priestore a viedol k prijatiu pojmu *deteritorializácia priestoru*. Deteritorializácia priestoru znamená, že bez toho, aby som fyzicky opustil svoj byt v petržalskom paneláku, môžem komunikovať so vzdialeným partnerom, študovať dokumenty v amerických archívoch alebo participovať na medzinárodnej konferencii. Zatiaľ čo predtým, v predinternetovej ére bola činnosť spojená s konkrétnym miestom, kam bolo treba prísť, teraz sa táto väzba narušila. Nieкто by z toho mohol vyvodíť, že sa takto stráca význam verejných priestorov ako bola *agora*, *hlavné námestie* alebo *verejný park*. V skutočnosti však práve rozvoj komunikačných technológií vedie k tomu, že význam priestorov, kde ľudia fyzicky žijú, rastie. Ako upozorňuje americký architekt a urbanista William J. Mitchell (1995), v súvislosti s týmto technologickým vývinom sa, paradoxne, zvyšuje hodnota miest, ktoré sú nositeľmi kultúry a krásy. Vôbec sa nevyplňajú tie proroctvá, čo budúcnosť vykresľovali ako jediné uniformné univerzum, naopak, práve tí ľudia, pre ktorých sa moderné technológie stali nevyhnutnou podmienkou práce, objavujú a vyhľadávajú prostredie poznačené kultúrnymi a estetickými hodnotami. Ukazuje sa, že tento trend sa odráža v možnostiach a perspektívach, aké sa pred jednotlivými mestami otvárajú: technologická revolúcia najviac ohrozuje tie z nich, ktoré sú z kultúrneho hľadiska

K vyhľadávaným miestam v Paríži patrí námestie Trocadero

ka chudobné. Treba teda odmietnuť názor, že udržiavanie a zveľaďovanie kultúrnych a estetických kvalít je luxus, ktorý si môžu dovoliť iba tí, čo najprv dostatočne zbohatli na moderných technológiách.

O tom, že verejné priestranstvá a ich kultúrne hodnoty nadobúdajú dnes pre obyvateľov miest nový význam, sa napokon môžeme presvedčiť aj u nás. Jedným z najpozoruhodnejších fenoménov súčasnosti je transformácia mestského centra, z ktorého sa stáva ozajstné miesto stretnutí. Ešte pred niekoľkými rokmi mnohé naznačovalo, že televízna kultúra uzavrie obyvateľov miest do bytov a odsúdi ich na pasívne prijímanie informácií a zábavy, dnes sme však svedkami toho, ako sa centrá miest zaplňajú a dostávajú čoraz väčší význam, predovšetkým pre mladých ľudí. Rozšírenou formou zábavy sa stala *street party*. Práve títo mladí ľudia však s nevoľou vnímajú, ako sa verejné mestské priestranstvá komercializujú a podliehajú náporu expanzívneho automobilizmu. Je potom zákonité, že v takýchto *street parties* sa potešenie zo stretnutia na verejnom priestranstve spája s prejavmi odporu. Na plagáte pozývajúcom na jednu z nich čítame: *Ulice – miesta, kedysi plné života, spoločenských aktivít, komunikácie, stretávaní sa. Dnes kanály valiacich sa zapáchajúcich aut. Ulice boli degradované z verejného priestranstva na prostriedok pre cirkuláciu vozidiel. Zaiste, takéto hlasy sú často poznačené radikalizmom a naivnými predstavami o možnostiach pozitívneho východiska; to však nič nemení na tom, že požiadavka chrániť verejné priestranstvá a vrátiť im pôvodnú funkciu v spoločenskom živote je oprávnená. Práve generácia, pre ktorú sa komunikácia*

Miláno – jedna z peších zón

prostredníctvom počítačov stala samozrejmosťou, veľmi dobre vníma, akú nezastupiteľnú úlohu majú verejné priestranstvá miest.

Tým naliehavejšie sa potreba verejných priestranstiev slúžiacich kultúrnym záujmom obyvateľov pociťuje tam, kde nám socialistická výstavba zanechala odpudivé panelákové aglomerácie. Pri výstavbe týchto sídlisk sa spravidla v prospech akéhosi degenerovaného funkcionalizmu úplne zanedbávali tak estetické kritériá, ako aj elementárne požiadavky na tvorbu spoločných priestranstiev. Výsledkom je skutočnosť, že ich obyvatelia odchádzajú na neformálne stretnutia, posedenia v kaviarňach a prechádzky po uliciach mimo svojho sídliska, niekam do starého mesta. Tento jav možno pozorovať napríklad v najväčšom slovenskom sídlisku, v Petržalke. Zároveň tu možno sledovať, ako sa voľných priestorov zmocňujú komerčné spoločnosti. V priebehu krátkého času v Petržalke vyrástlo niekoľko hypermarketov, ktoré navštevujú obyvatelia z celej Bratislavy, ba aj z iných miest.

Tento vývoj, pravdaže, nie je ničím nezvyčajným: Bratislava tým len nasleduje ďalšie veľkomestá a umiestňovaním obrovitých plechových konštrukcií na svoje periférne časti sa začína podobáť na Viedeň, Budapešť, Prahu alebo hoci aj Paríž. Možno je tento vývin naozaj zákonitý a odpor proti nemu je vopred odsúdený na neúspech. Som si však istý, že nijaká zákonitosť nepredurčuje, že zároveň s touto komercializáciou musí upadať verejný priestor určený na kultúru a oddych. Presne to sa odohráva pred našimi očami: zatiaľ čo hypermakety a benzínové pumpy vyrastajú v zrýchlenom tempe, po-

kusy o regeneráciu oddychovej zóny na pravom brehu Dunaja na každom kroku narážajú na prekážky. Pre súčasnú situáciu je príznačné, že tretí z petržalských hypermarketov sa stavia priamo pri Sade Janka Kráľa. Ak si všimneme, čo sa deje v susedstve dvoch neďalekých supermarketov, ktoré sú už v prevádzke, koľko špiny sa tam odrazu objavilo, dá sa usúdiť, aká budúcnosť čaká tento starobyľný park.

Skúsme sa na verejné priestranstvá, čo sa takto vytvárajú, pozrieť z hľadiska budúcich generácií. Aké materiálne pamiatky po sebe zanecháme, aký obraz o našej kultúre sa bude dať zložiť z týchto stavieb a zariadení? Azda každý väčší francúzsky politik sa usiloval, aby obdobie jeho pôsobenia bolo spojené s nejakou stavbou, ktorá slúži verejnosti.

Takto v Paríži vzniklo Centre Georges Pompidou, Bastilská opera, dostavba Louvru a iné budovy. V mnohých ďalších francúzskych mestách pribudli knižnice, galérie, múzeá a parky. To všetko sú stavby, ktoré budú dokumentovať nielen ambície toho-ktorého politika, ale celkovú kultúrnu úroveň modernej francúzskej spoločnosti. Čo po sebe zanecháme my?

Nejde však len o odkaz budúcnosti. Požiadavka zregenerovať verejné priestranstvá sa nastoľuje vzhľadom na našu prítomnosť, a to ako sociálna a priamo ekonomická potreba. Tí, čo v samote počítačovej komunikácii objavili a využívajú možnosti virtuálnej reality, sú oveľa náročnejší na kvalitu prostredia, kde žijú. Hľadajú presne to, čo organizátorom spomínanej *street party* chýba v našich uliciach: život, spoločenské aktivity, príležitosti stretávať sa. Dúfam, že ich stadiaľto nevypudíme.

Literatúra

- Habermas, J.: *The Structural Transformation of Public Sphere*. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, 1989.
 Mitchel, W. J.: *City of Bits. Space, Place and the Infobahn*. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, 1995.

Prof. PhDr. Miroslav Marcelli, PhD., Katedra filozofie a dejín filozofie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, Gondova 2, 818 01 Bratislava
 E-mail: marcelli@fphil.uniba.sk